

ROVARTANI LAPOK

HAVI FOLYÓIRAT

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HASZNOS ÉS KÁRTÉKONY ROVAROKRA

XXIII. KÖTET. 1916 MÁJUS—AUGUSZTUS. 5—8. FÜZET.



DR. BRANCSIK KÁROLY
1842—1915.

Dr. Brancsik Károly.

1842 – 1915.

Irta: DR. PAZSICZKY JENŐ.

HERMAN OTTÓ és SZÉPLIGETI GYŐZŐ után DR. BRANCSIK KÁROLY! Mintha a XX. században világszerte dúló nagy világháború ezernyi ezer áldozatja nem volna elég, a világhírű magyar természettudósok sorában is oly bőségesen arat a halál!

Mert DR. BRANCSIK KÁROLY valóban nagy szellem volt, a ki nemcsak tulajdonképeni élethívátását, vármegyei főorvosi tisztét látta el elismerésre méltó buzgalommal, de mint kiváló természettudós, bel- és külföldi összeköttetései révén nemcsak a zoologia, de a botanika terén is egyike volt hazánk s egyúttal a külföld legjelesebbjeinek. Mint ilyen számos tudományos társaságnak volt tagja, ő alapította meg a Trencsénvármegyei Természettudományi Egyletet s ugyancsak az ő lelkes buzgalma adott létet a Trencsénvármegyei Múzeum-Egyesületnek is. Gyűjteményei közül az első helyet a Coleopterák foglalják el 35000 fajjal és mintegy másfélszázezer példánnyal, Conchyliái közel 12000 fajt számlálnak, a Trencsénvármegyei Múzeum-Egylet részére adományozott növénygyűjteményében közel 8000 a fajok száma, Orthopterái több mint 1000, Hemipterái pedig majd 2000 fajra rúgnak s valamennyien fényesen bizonyítják példátlan szorgalmát, melylyel ezt a rengeteg mennyiséget össze tudta gyűjteni és nagy tudását, melylyel ezeket nemcsak összeállította, de jelentékeny részben tudományosan fel is dolgozta. Mert hisz a Coleopterák között több mint 150, az Orthopteráknál mintegy 105, a Molluscák között pedig közel 80 az általa leírt új fajok és fajváltozatok száma, melyeknek típusai legnagyobb részben gyűjteményében találhatók. A mi pedig Trencsén vármegye faunáját és flóráját illeti, az éppen az ő buzgalma folytán az ország legismertesebbjei közé számítható s e tekintetben elég egyszerűen utalni a felsorolások azon szinte végtelen sorozatára, a melyek DR. BRANCSIK tudományos működésének ékes bizonyságait: a Trencsénvármegyei Természettudományi Egylet Évkönyveit 1878-tól 1910-ig részletes aprólékossággal betöltik! Különös említést érdemelnek gyűjtő kirándulásainak a most említett Évkönyvekben megjelent leírásai, melyek legtöbbször történeti és természeti vonatkozásokkal kapcsolatban tartalmazzák a gyűjtött faunisztikai és florisztikai anyag ismertetését s így bár első sorban a tudományos világnak készültek, a nem szakavatottak részéről is élvezhetők. Ha még megemlítjük, hogy DR. BRANCSIK a természettudományokon kívül szépirodalommal, költészettel, zenével és festészettel is foglalkozott, hogy e téren nyilvánosan is

előadott zenedarabjaival s határozott tehetségre valló festményeivel habár helyi, de mégis jelentős sikereket ért el s hogy mindezek mellett mint vármegyei főorvos a megye közegészségét a legtökéletsebb színvonalra emelte, előttünk látjuk őt, kinek halála nagy tehetségénél és sokoldalúságánál fogva nemcsak Trencsén vármegyét, de hazánkat, sőt az egész tudományos világot is mélyen érinti!

DR. BRANCSIK KÁROLY 1842 márczius 13-án a trencsénvármegyei Ó-Beszterczen született. Középközlait Zsolnán és Teschenben végezte s a természettudományok iránti hajlama már itt kezd benne kifejlődni. Főiskolai tanulmányait Bécsben, Prágában és Grácban folytatta s miután Prágában több neves entomologussal volt alkalma megismerkedni, ő maga is teljes odaadással lett azzá, annyira, hogy Grácba kerülvén, pár évi ottani tartózkodása után kiadja első művét: „Die Käfer der Steiermark“, melyet nyomon követett a többi: a Berliner Entom. Zeitschrift-ben, a Rovartani Lapokban s kiválólag a Trencsénvármegyei Természettudományi Egylet Évkönyveiben, sőt a Molluscákat és a növényeket illetőleg más külföldi folyóiratokban is. 1873-ban a trencsénmegyei Beczkóra kerül mint körorvos, majd 1875-ben Trencsénbe mint járásorvos, 1878-ban vármegyei tiszti főorvossá választják, 1879-ben pedig kir. törvényszéki orvossá nevezik ki és BRANCSIK, hogy hivatalos teendői mellett a természettudományoknak is élhessen, lemond orvosi magángyakorlatáról s a természettudományok iránt érdeklődő több trencsényi ügybuzgó férfival együtt a hetvenes évek végén megalapítja a Trencsénvármegyei Természettudományi Egyletet, melynek eleinte titkára, később alelnöke, majd pedig elnöke lett. Mint ilyen gyűjt, ír, felolvas és felolvastat s kizárólag az ő érdeme, hogy ezen egyletnek 1911-ben az ugyancsak általa megalkotott Trencsénvármegyei Múzeum-Egyesületbe történt beolvadásával ez utóbbi egyesület megkezdhette tudományos működését.

Nagyban hozzájárult DR. BRANCSIK tudományosságának fokozásához és hírnevének emeléséhez az a gazdag faunisztikai anyag, melyet a kilenczvenes évek elején a Madagaszkárral szomszédos Nossibé szigetről és környékéről egy FREY nevű kereskedő juttatott időnként kezéhez. Egymást érik a felsorolások néhány új faj leírásával tarkítva, majd jönnek az önálló leírások, melyekben tömör latin nyelven egész sereg új Coleopterát, Orthopterát, Molluscát ír le BRANCSIK s az Évkönyvhöz mindig néhány tábla függelék csatol saját mesteri, aprólékos finomságú rajzaival. Tudományos cikkei, melyek a nevezett Évkönyv csereösszeköttetései révén a világ minden részébe eljutottak, egyszeriben még híresebbé teszik nevét, egyre-másra kapja az érdekes anyagot Ázsiából, Afrikából, Amerikából és Ausztráliából egyaránt és a Trencsénvármegyei Természet-

tudományi Egylet Évkönyvei jó ideig szinte tömve vannak új és érdekes leírások anyagával.

Külön megemlítendőnek tartom, hogy BRANCSIK a Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából a FENICHEL SÁMUEL által Új-Guineában gyűjtött Molluskákat is feldolgozta („Contribuciones ad faunam Molluscarum insulae Papua“ cím alatt az 1894/95. Évkönyvben) s hogy még előzőleg, 1890-ben a Matematikai és Természettudományi Közlemények XXIV. kötetének 1. számában a „Trencsén vármegyében található Molluscák rendszeres összeállítását“ adta, szokása szerint számos új faj és fajváltozat leírása s finom képei kapcsán.

Élete utolsó éveit kizárólag a Trencsénvármegyei Múzeumnak szentelte, ennek gyűjteményeit rendezte, de nemcsak a szoros értelemben vett természettudományi gyűjteményeket, hanem a régészeti, néprajzi és numizmatikai gyűjteményeket, melyek szorgalma és tudása révén a szakembert is meglepő pontos rendszerbe foglalva nemcsak tanulmányozásra, de oktatásra is minden tekintetben alkalmasak.

Páratlan munkabírását semmi sem bizonyítja jobban, mint hogy a Trencsénvármegyei Múzeum-Egyesület 1914. évi Értesítőjében kiadott értekezéseit már mint ágyban fekvő beteg írta s hogy a mikor csak tehetett, fájdalmai enyhültével, dolgozószobájába ment, hol kedvencez Coleopteráit rakosgatva, hol pedig a Múzeum részére érkezett újabb anyagot preparálva, rendezgetve tölti idejét.

Elévülhetetlenek még DR. BRANCSIK érdemei Dalmácia, Bosznia és Hercegovina faunájának és flórájának ismerete szempontjából, mert ezen vidékeket kétszer is beutazta, bőséges anyagot gyűjtött és gyűjtésének eredményét részint a Trencsénvármegyei Természettudományi Egylet Évkönyveiben, részint külföldi folyóiratokban részletesen ismertette.

Meghalt 1915 november 18-án, neve és emléke azonban élni fog mindnyájunkban, kik megtanultuk szeretni a természetet s annak minden szépségeit!

*

BRANCSIK érdemeit több szaktudós azzal ismerte el, hogy számos állatot és növényt az ő nevééről neveztek el, így SAUSSURE az ájtatos sáskák egy nemét *Brancsikia*-nak keresztelte, HOLUBY pedig *Leontodon Brancsiki* néven egy növényt nevezett el róla.

A BRANCSIK nevét viselő, valamint az általa leírt fajok neveit e helyen nem sorolhatom mind fel, elég ha rámutatok arra, hogy hazánk faunájából a következő bogarakat írta le:

Leptusa alpicola és *flavicornis*, *Metoponcus tricolor*, *Liodes bicolor*, *Orchesia blandula*, *Polydrosus carpathicus*, *Stomodes gyrosicollis* var. *gracilior*, *Liosoma carpathicum* és var. *ruficollis*, *Gaurotes excellens*, *Ro-*

salia alpina var. *pausa*, var. *hamata* és ab. *serrata*, *Chrysomela inexplicabilis*, *Melasoma populi* ab. *rufina*.

*

Rovartani vonatkozású munkái:

I. Gyűjtőkirándulások.

(Ebben a rovatban azok a munkák foglaltatnak, melyek egyebek mellett a DR. BRANCSIK KÁROLY által tett kirándulásokon gyűjtött vagy megfigyelt rovarok, csigák és növények felsorolását is tartalmazzák).

1. Eine Excursion auf den Kriván in Ungarn. (Deutsche Ent. Zeitschr. 1876, p. 314).

2. Ein Ausflug auf den Mincsov. (Trencsénvármegyei Természettudományi Egylet Évkönyve. II, 1879, p. 25).

3. Zoologisch-botanische Wanderungen:

I. Am Rajeczker Klakgebirge. (l. c. III, 1880, p. 61).

II. Im Badeorte Koritnicza. (l. c. IV, 1881, p. 69).

III. Ein Tag am Berge Choës. (l. c. IV, 1881, p. 75).

IV. Ausflug auf die „Malenicza“ im Pruzsinaer Thale. (l. c. V, 1882, p. 75).

V. In Trencsén-Teplicz. (l. c. VI, 1883, p. 59).

VI. In der Maninschlucht. (l. c. VII, 1884, p. 77).

VII. Im Bade Rajecz-Teplicz. (l. c. VIII, 1885, p. 21).

VIII. Am Löwenstein. (l. c. IX, 1886, p. 87).

4. Reise an der Küste Dalmatiens im Jahre 1885. (l. c. VIII, 1885, p. 45).

5. A ledniczi várrom. (l. c. XI—XII, 1889, p. 1—7).

6. Sammelausflug nach Bosnien im Jahre 1888. (l. c. XI—XII, 1889, p. 36).

7. Két kirándulás a Strazsó hegységbe Zliechó közelében. (l. c. XIII—XIV, 1891, p. 1—9).

8. Durch das Trencséner Comitát. (l. c. XV—XVI, 1893, p. 135).

9. Ein Ausflug auf Nachbargebiet. (l. c. XVII—XVIII, 1895, p. 90—99).

10. Fünf Tage Pionierdienst im Interesse der Touristik. (l. c. XVII—XVIII, 1895, p. 176—190).

11. Sechs Wochen durch Dalmatien, Herzegovina u. Bosnien. (l. c. XXVII—XXVIII, 1905, p. 136—184).

II. Coleoptera.

1. *Metoponcus tricolor* n. sp. (Berliner Entom. Zeitschr. XIV, 1870, p. 418).

2. Die Käfer der Steiermark — Graz, 1871, p. 1—114.

3. Neue Coleopteren aus Ungarn. (Berl. Ent. Zeitschr. XVIII, 1874, p. 224—231).
4. Trencsén vármegye téhelyröpüinek felsorolása. (Tr. vm. Tud. Egly. Évk. II, 1879, p. 1).
5. I. Toldalék Trencsén megye téhelyröpüinek felsorolásához. (l. c. V, 1882, p. 64).
6. II. Toldalék Trencsén vármegye téhelyröpüinek felsorolásához. (l. c. IX, 1886, p. 84).
7. Winke über das Vorkommen von *Pachyta excellens* Brancsik. (l. c. XIII—XIV, 1891, p. 47—48).
8. Beiträge zur Kenntniss Nossibé's und dessen Fauna, nach Sendungen und Mittheilungen des Herrn P. Frey I. (l. c. XIII—XIV, 1891, p. 123—167).
9. Beiträge zur Kenntniss Nossibé's . . . II. (l. c. XV—XVI, 1893, p. 202—258, rajzokkal és színes ábrákkal).
10. Coleoptera nova Africana. (l. c. XIX—XX, 1897, p. 108—131, 1 táblával).
11. Conchylia és Coleoptera gyűjtemény. (A magyar orvosok és term. vizsg. XXIX. vándorgyül. munkál. 1898, p. 216—218).
12. Additamenta ad faunam Coleopterorum Comitatus Trencsén. (l. c. XXI—XXII, 1899, p. 39—42).
13. Aliquot Coleoptera nova Russiae asiaticae. (l. c. XXI—XXII, 1899, p. 97—105, 1 táblával).
14. Additamenta ad faunam provinciae Russiae asiaticae Transcaspia. (l. c. XXI—XXII, 1899, p. 106—134).
15. Ritka vendég Algirból. (Rov. Lap. VI, 1899, p. 128).
16. Ritka életszívósság. (l. c. VI, 1899, p. 131).
17. A fecskefészkek lakói. (l. c. p. 150).
18. Silpha bőség. (l. c. p. 151).
19. Leptidea brevipennis. (l. c. p. 171).
20. Hazánk új Liosoma-faja. (l. c. VI, 1899, p. 194).
21. Coleoptera torzok. (l. c. VII, 1900, p. 55—59, rajzokkal).
22. Enumeratio Coleopterorum in Comitatu Trencsén. (Tr. vm. Tud. Egly. Évk. XXVII—XXVIII, 1905, p. 9—116).
23. Additamenta ad enumerationem Coleopterorum Comitatus Trencsén. (l. c. XXIX—XXX, 1907, p. 35).
24. Rovargyűjteményeim. (l. c. p. 60—79).
25. Adatok Trencsén vármegye Coleoptera faunájához. (Rov. Lap. XIV, 1907, p. 58).
26. Toldalék Trencsén vármegye Coleoptera Faunájához. (Tr. vm. Tud. Egly. Évk. XXXI—XXXIII, 1910, p. 13—27).
27. Species et varietates novae Coleopterorum exoticorum ac palaearticorum. (l. c. p. 176—190, 1 táblával).

28. Coleoptera nova. (Tr. vm. Múzeum Egly. Értesítője. 1914, p. 58—69, rajzokkal).

III. Orthoptera.

1. Beiträge zur Kenntniss Nossibé's . . . I. (Trtud. Egly. Évk. XIII—XIV, 1891, p. 166—167).

2. Beiträge zur Kenntniss Nossibé's . . . II. (l. c. XV—XVI, 1893, p. 255—258).

3. Orthoptera nova africana. (l. c. XV—XVI, 1893, p. 175—200, 5 táblával).

4. Species nova generis Marmessoidea Necroscidarum. (l. c. XV—XVI, 1893, p. 201).

5. Orthoptera quaedam nova africana et australica. (l. c. XVII—XVIII, 1895, p. 243—262, 3 táblával).

6. Series Orthopterorum novorum. (l. c. XIX—XX, 1897, p. 52—85, 3 táblával).

7. Közép-Afrika Orthoptera faunájához. (l. c. XXI—XXII, 1899, p. 180—185).

IV. Hemiptera.

1. Trencsén megye Hemipteráinak felsorolása. (Tr. vm. Termtud. Egly. Évk. I, 1878, p. 29—33).

2. Adatok Trencsén megye Hemiptera faunájához. (l. c. III, 1880, p. 23—30).

3. Adatok Trencsén megye Hemiptera faunájához. I. Toldalék. (l. c. IX, 1886, p. 55—56).

4. Additamenta ad faunam Comitatus Trencsén — Hemiptera. (l. c. 44—46).

5. Beiträge zur Kenntniss Nossibé's . . . I. (l. c. XIII—XIV, 1891, p. 165—166).

6. Beiträge zur Kenntniss Nossibé's . . . II. (l. c. XV—XVI, 1893, p. 247—255).

7. Adatok Magyarország faunájához — Hemipterák Fiume környékéről. (l. c. XV—XVI, 1893, p. 97—99).

8. Adatok Magyarország faunájához — Trencsénvm. Hemipterák. (l. c. p. 108).

V. Hymenoptera.

1. Beiträge zur Kenntniss Nossibé's . . . I. (Tr. vm. Termtud. Évk. XIII—XIV, 1891, p. 158—160).

2. Adatok Magyarország faunájához — Trencsén vármegye Hymenopterái. (l. c. XV—XVI, 1893, p. 99—107).

VI. Diptera.

1. Trencsén vármegyében talált Dipterák. (Tr. vm. Termtud. Egyl. Évk. XXXI—XXXIII, 1910, p. 127—158).

VII. Lepidoptera.

1. Beiträge zur Kenntniss Nossibé's . . . I. (Tr. vm. Termtud. Egyl. Évk. XIII—XIV, 1891, p. 161—164).

2. Sphinx Nerii L. (l. c. p. 170).

Adatok a *Pieris napi* L. és változatainak elterjedéséhez.

Irta: DR. KERTÉSZ ABA.

A mult évben sikerült *Pierida*-gyűjteményemet egy nagyon ritka válfajjal gyarapítani, melyről küldője: WILLIAMS REIFF tanár Bostonban azt állítja, hogy európai gyűjteményben alig lesz feltalálható. E ritka vendég a *Pieris napi* L. var. *hulda* Edw. Mielőtt erről a ritkaságról megemlékeznék, úgy a törzsfajról, mint gyakrabban előforduló változatairól kell egyetmást elmondanom.

Hazánkban a *Pieris* nemnek öt képviselője honos és pedig a *Pieris brassicae* L., *rapi* L., *napi* L., *Ergane* HBN. és *Manni* MAYER. Ezek közül a *napi* L. kelti fel leginkább az entomologus érdeklődését, egyrészt tetszetős és érdekes változataival, másrészt kiterjedt földrajzi elterjedésével. Míg a többi négy faj inkább a melegebb éghajlat felé terjed és északra mindinkább gyérül, addig a *napi* L. jól érzi magát egyaránt Észak-Afrika és Itália tikkasztó napsugarai fényében és a sarkkör éjfélkor is világossággal teljes, de hűvös s a fagyponthoz alig néhány fokra emelkedő légkörében. Nálunk kikeletkor a *rapae*-val majdnem egy időben jelenik meg, azonban úgy tapasztaltam, hogy fajrokonát mégis némileg megelőzi.

Ha márczius bekezdő napjai verőfényesek, előtűnik csakhamar és 10—15-e körül már rendszeren láthatjuk árkok mentén, déli hegylejtőkön motolázó repüléssel irámlani a langyos levegőben, majd lecsapni valamely napsütötte helyre s ott kiterjesztett szárnyakkal süt-kérezni.

Hazánkban három ivadéka van márcziustól októberig. Az első ivadék kifejezetten különbözik a másodiktól; a második és harmadik alig különböztethető meg egymástól. Az első ivadék (a *Pieris napi* L.), kisebb, szárnyai hegyesebbek, feketés rajza nem oly sötét, mint a nyári II. (*P. napaeae* Esp.) és III. ivadéké. A legjellemzőbb különbséget azonban a hátsó szárny fonák oldalán találjuk. A hátsó szárny